

URALKODÓK ÉS CORVINÁK

Az Országos Széchényi Könyvtár 2002-ben kiállítások sorozatával ünnepli alapításának 200. évfordulóját.

A Kézirattár által rendezett nemzetközi corvina kiállítás nemcsak új tudományos szempontokat érvényesít, hanem Mátyás király könyvtárának eddig ismert darabjai mellett új, frissen felfedezett corvinákat mutathat be az érdeklődőknek.

A SZENZÁCIÓS LELET a firenzei Biblioteca Medicea Laurenziana hírnevét öregbíti. Itt bukkant rá Angela Dillon Bussi kutatónő annak a 150–200 kódexnek a nyomára, amelyek Mátyás megrendelésére készültek, de a nagy király 1490-ben bekövetkezett halála miatt már nem jutottak Budára. A kutatás sokáig úgy tartotta, hogy az idevágó humanista feljegyzések nem egyebek üres fecsegésnél, most azonban bebizonyosodott, hogy a humanisták híradása igaz volt. A kódexek nagy része valóban készen (némelyikük csak félkészben) várta, hogy Budára szállítsák, de erre nem került sor, mert a Medici-család – Mátyás állítólagos adósságai fejében – visszatartotta őket. A corvinák, melyek Mátyás szándéka szerint a budai könyvtárat voltak hivatva gyarapítani, bekerültek a Mediciék gyűjteményébe és több mint 500 évig ott lappangtak. A kutatómunka eredményeképp már majdnem félszáz azoknak a kódexeknek a száma, amelyek nagy biztonsággal Mátyás személyéhez köthetők és corvináknak tekinthetők. Valószínű, hogy ez a szám még emelkedni fog és az eddig ismert 216 corvina mellé legalább még ötvenet odasorolhatunk. Angela Dillon Bussi a 2000 novemberében tartott első olasz-magyar könyvtáros találkozón ismertette kutatási eredményeit a magyar tudományos világ előtt, előadásának szövege a találkozó bulletinjében megjelent és a kiállítási katalógusban is olvasható. A páratlan felfedezésből kiállításunk 19 kódexet mutat be. Az új firenzei corvinák jó része most kerül először nyilvánosság elé. Köszönet illeti a firenzei Medicea Laurenziana Könyvtárat és az olasz Kulturális Javak Minisztériumát, hogy hozzájárultak a kódexek kölcsönzéséhez és ezzel a felfedezés publikálásának lehetőségét átengedték az Országos Széchényi Könyvtárnak.

Nem kevésbé becses a hét Bécsből és a négy Wolfenbüttelből kölcsönzött corvina, amelyek még nem szerepeltek magyar kiállításon. Melléjük 16 darabot sorakoztatunk fel saját gyűjteményünk 35 corvinájából, a legszebbeket, azokat, amelyek az all'antica stílus jegyeit hordozzák. Két további cor-

vinát a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára bocsát rendelkezésünkre. Összesen 48 corvinkódexet mutatunk be kiállításunkon.

Uralkodók és corvinák – hangzik kiállításunk címe. Uralkodói könyvtárakat mutatunk be, Mátyásét, a Mediciékét, a Habsburgokét és a wolfenbütteli hercegeket, hogy hatalom és kultúra viszonyának történetéből egy fejezetet megvilágítsunk. Hatalom és kultúra kérdésköre az utóbbi években került nemzetközi tudományos viták látószögébe, számos konferencia, tanulmánykötet és monográfia tárgyalta e kérdéskör különböző aspektusait, a legutolsó hungarológiai konferencia középpontjában is ez a tematika állott 2001 nyarán. A reneszánsz korszaka különösen alkalmas ilyen típusú vizsgálatokra, mert hatalom és kultúra viszonyának különleges esetét képviseli. Míg korábbi uralkodók fenségi reprezentációjuk céljaira használták a kultúra egyes megnyilvánulási formáit, a művészetet, az építészetet, az irodalmat vagy a könyvtárat, addig a 15. századi Itáliában azt látjuk, hogy az uralkodók szinte minden esetben legitimitási problémákkal küszködtek, és hatalmuk megszerzése, megszilárdítása vagy átörökítése érdekében a kultúrát legitimációs érvként állították saját szolgálataikba. Mátyás király, aki uralkodása elején és végén maga is szembesült legitimációs kérdésekkel, tanulságos példákat és követendő mintákat látott az itáliai fejedelmek vagy bankárdiktátorok kultúrpolitikájában. Alacsony származása, több évig tartó megkoronázatlansága, majd természetes fiának utódlási esélyei kapcsán látta szükségét annak, hogy olasz módra ne csak reprezentációs célra, hanem uralmának ill. utódlásának törvényes voltát igazolandó végezze kultúrát, művészetet és tudományt támogató tevékenységét.

E kultúrpolitika jegyében keletkezett a Corvina-könyvtár, a magyar reneszánsz legjelentősebb és egyben a legnagyobb számú emlékannyaggal rendelkező alkotása. Az egykor 1500–2000 darabból álló könyvtár állományából ma 216 kódexet és ősnomtatványt tartunk számon európai és amerikai

gyűjteményekben, Magyarországon 53 corvina van. A ma ismert corvinák száma az újonnan azonosított firenzei anyaggal meg fogja közelíteni a háromszázat. A Corvina jelentősége azonban nem kötetei számában, hanem tartalmi értékeiben és művészi színvonalában rejlik, ez váltotta ki iránta a kortársak és az utókor csodálatát.

A Corvina anyaga ugyanis a legkorszerűbb tudományos színvonalat képviselte, megfelelt a humanista művelődéseszmény igényeinek. Szerepeltek benne a humanisták által felfedezett antik görög és latin szerzők, a Biblia és az egyházatyák művei, részben a középkori teológusok és skolasztikusok, és szerepeltek a kortárs humanisták alkotásai is. Irodalom, történelem, filozófia, teológia, retorika, hadtudomány, orvostudomány, építészet, csillagászat voltak a humanisták kedvelt témái, melyek latin, görög, héber és talán arab, sőt magyar nyelven írott kötetekben őrződtek.

A reneszánsz művelődéseszményt tükröző corvina-szövegek külső megjelenési formája leggyakrabban a reneszánsz művészet jellegzetes stílusa, az all'antica jegyében fogant. De találunk a corvina díszítései közt gótikus stílusú illuminációt is, amint skolasztikus szerzők művei is előfordulnak a Corvinában. A stílusoknak ez a kettőssége a Mátyás-kori művészet egészében megnyilvánul.

Mátyás humanista nevelőitől, főleg Vitéz Jánostól sajátította el a korszerű műveltséget. Humanisták voltak azok a filozófusok, akik mind Mátyásnak, mind az itáliai városállamok fejedelmeinek vagy bankárdiktátorainak kidolgozták a nem származási alapon szerzett nemesség, azaz a legitimitás elvi alapvetését. Műveltség, hadvezéri képességek, a közjó érdekében kifejtett tevékenység képezték az új típusú uralkodó virtusát, nagyszerűségét és decorumát. A legitimitás érdekeit célzó leghatékonyabb kulturális tényezőnek a könyvtár bizonyult. Így Mátyás környezetében a kezdetben bibliofil jellegű, alkalmi könyvgyűjtést hamar felváltja a reprezentációs, majd a legitimációs célú, rendszeres és tudatos könyvtárépítés, mely mögött ideológusként, könyvtárosként, filológusként, könyveket rendelő, másoltató ügynökként tudós itáliai humanisták állanak. A könyv már nemcsak importáru, hanem Budán készül. Eleinte csak címerfestők dolgoznak az udvarnál, de lassan megjelennek és műhelyeket szerveznek az olasz könyvmásoló, könyvfestő és könyvkötő mesterek, akik a királyi könyvtár szövegmásolói és illuminátori igényeit a legkorszerűbb szinten elégítik ki, a corvinákat az aktuális címerekkel és különleges díszkötéssel látják el, és Mátyás környezetének megrendelésére is dolgoznak. Megjelennek a nagy felfedezés, a könyvnyomtatás termékei is a corvina között, bár a kézzel készült díszkódexeket nem szorítják ki.

A 15. századi Itáliában a magánkönyvtárnak és a gyűjteményi gondolatnak különleges megjelenési formái voltak a studiólók, az intim dolgozószobák, amelyek a budai királyi udvarban is kimutathatóan jelen voltak. A studiólók, akárcsak a könyvtárak, legitimációs eszközként szolgálták uraik vagy úrnőik hatalmát Ferrarában, Urbinóban, Mantovában és Firenzében, és ugyanez volt a feladatuk Budán is. Bár Mátyás studiólóiból legfőljebb csak ásatási helyük őrződött meg, a corvinákban szereplő studiolo-ábrázolások és studiolo-leírások, továbbá itáliai párhuzamok alapján hipotetikus szinten ugyan, de képet alkothatunk arról, hogy milyen külső és belső feltételeknek kellett megfelelnie a fejedelmi studiólónak. Feltételezzük továbbá, hogy nemcsak Mátyásnak, hanem Beatrixnek és a környezetükbe tartozó más személyeknek is volt studioloja. Nem tekintettük feladatunknak, hogy kiállításunkon rekonstruáljuk a reneszánsz studiolt, de megpróbáltuk egymás mellé állítani azokat a corvinákat, amelyekben van studiolo-kép, és körük csoportosítottuk azokat a tárgyakat, amelyek szinte kötelezően tartozékai voltak a studiólóknak.

A firenzei corvinák és a reneszánsz studiolo után az all'antica stílus jelenti kiállításunk harmadik hívószavát. Harmadik kiállítótermünkben az all'antica festészeti stílus legszebb darabjait mutatjuk be, mindenekelőtt a Philostratos-corvinát, amely e stílus szinte minden jellegzetességét egyesíti. Ilyen pl. az all'antica képmás, antik császárok éremutáztatú portréi, melyeknél a képi séma fontosabb, mint a személyes vonások, ilyen az all'antica architektúra, az aedícula, a tengeri istenek cameo-szerűen elhelyezett csatája, a diadalmenet ábrázolása. Az antik motívumok két teljes címoldalt töltenek ki Boccardino il Vecchio kompozícióján. (Természetesen az első két teremben bemutatott corvinák zöme is az all'antica festészeti stílusjegyeit mutatja, de nem ilyen teljességben, mint a Philostratos-corvina.) Az antikizáló festészeti stílusban fogant kódexek mellett antik és humanista szerzők corvina-példányait sorakoztatjuk fel, majd Mátyáshoz intézett és Mátyásnak dedikált munkák következnek. Látható a Corvina egyik humanista könyvtárosa, a ritkán emlegetett Bartholomaeus Fontius műveit tartalmazó corvina-kézirat is.

Kiállításunkat abban a reményben rendeztük, hogy korábbi corvina-bemutatóinkhoz képest tudunk újat mondani Mátyásról és legnagyobb alkotásáról, a Bibliotheca Corviniánáról. 1990-ben, Mátyás halálának 500. évfordulójára az akkor autentikusnak tartott 216 corvina-ból 131 darabot gyűjtöttünk össze a világ minden részéről, hogy a humanista művelődéseszményt megjelenítő Corvinát a maga lehető legnagyobb teljességében mutathassuk be. 1993-ban II. Erzsébet magyarországi

látogatása alkalmából a magyar államiság írásos dokumentumai között szerepeltettünk corvina-olдалakon ábrázolt királyportrékat. 1996-ban a Millenniumra rendezett ciméla-kiállításunkon mint középkori könyvkincseink önálló együttesét állítottuk egymás mellé könyvtárunk 35 corvináját. 2000-ben, a Millenniumon saját felfedezésünket tártuk a nyilvánosság elé bemutatva Nagylucei Orbán psaltériumának újonnan feltárt, corvina-típusú eredeti kötését. Most, 200 éves jubileumunkon a firenzei felfedezés mellett új kutatási szempontok és eredmények kerülnek bemutatásra a reneszánsz studiolo és az all'antica stílus magyar-

országi meghonosodásával kapcsolatban. A kiállítás katalógusának tanulmányai részben ezeket a témákat járják körül, de felvetnek olyan szempontokat is, amelyek jellegüknél fogva kiállításon nem jeleníthetők meg, bár szorosan kapcsolódnak a Corvinához. Ilyen a Budán tartott tudós symposionok témája, a Bécsbe és a wolfenbütteli könyvtárba került corvinák sorsa, a Corvina-könyvtár továbbélése a magyar hagyományban, végül a magyarországi irodalmi műveltség helyzete Mátyás korában.

KARSAY ORSOLYA
manusok@oszk.hu

A Magyar Nemzeti Bank ezüst érme kiadásával emlékezett meg az Országos Széchényi Könyvtár alapításáról. Dr. Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója és Dr. Radó Ákos, a Magyar Nemzeti Bank Emissziós főosztályának vezetője.

NICOLAI PEROTTI IN POLYBII HISTORIAE
 LIBROS PROHEMIVM INCIPIT PEROTTI
 AD NICOLAVM QVINTVM PONTIFICO
 MAXIMVM.

BSOLVI TANDEM A
 liquando delegatum mihi
 ab iste munus pontifex meae
 conuersis in latinum sermone
 quinque libris Polybii: qui soli
 nobis superstites ex amplis-
 sima illius historia remanse-
 re. Quare uniuersalem su-
 peris habeo gratiam: quorum
 maiestate suggerente mihi

favorem opus perfecti: ut optatum d'antitati tuae munus ita
 mihi me animus fallit gratissimum futurum. Tibi uero in ge-
 tel ago gratias: agamque dum uiuam quod me unum ex multis
 cui hoc munus delegares elegisti. Nam per uniuersalem de-
 um quid mihi uel impresentiarum gratias: uel ad posteritatis
 memoriam gloriose iungi potuit: quod ut ueterem atque recon-
 ditam: sed tamen egregiam ac luculentam praestantem et sine
 in aeterna historia in lucem proferrem et quasi de nouo ser-
 uauit uolens hominibus tanquam per manus traderem. Mihi quod
 in hoc labor fuit: ut maiorem mihi fingerem uolu-
 mentum ac uicem quam potuissem: primum quod morem grae-
 corum adhiberem: cuius maxima semper ac pene immortalia
 monumenta sunt: et meos beneficia deinde quod tanta uarietate re-

POLYBIUS: HISTORIAE, Firenze, 1450-70. Pergamen; 320x231 mm
 Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 234. f. 1r, Fotó: Hapák József